

ERZSÉBET DÚRÓ, Dutch onomastics today

This paper presents the achievements of the last 20 years in the field of onomastics in the Dutch-speaking countries, i.e. in the Netherlands and in the northern part of Belgium, in Flanders. By surveying the institutional background the author gives an insight into the research taking place in universities and in research institutes: she concludes that onomastics has fallen into a marginal position in these countries. The author presents the journal *Naamkunde* (Onomastics), the only Dutch periodical exclusively on onomastics, by reviewing its issues published between 2000 and 2002. The author also deals with other periodicals and bibliographies published in the last 20 years. In the last chapter the author reviews a less scholarly, but interesting and humorous book on the connotation of Dutch first names.

**A DOKTORI ISKOLÁKBAN MEGVÉDETT NÉVTANI TÉMÁJÚ
DISSZERTÁCIÓK (1999–2004)**

A Névtani Értesítő jelen számától kezdve rendszeresen szeretnénk közreadni a magyarországi doktori iskolákban sikeresen megvédett névtani tárgyú PhD-dolgozatok összefoglalóit s legfontosabb adatait, így tájékoztatva a névtudomány iránt érdeklődőket ezekről az újabb kutatásokról és eredményekről. Most, első ízben visszamenőlegesen, a védelem időpontja szerinti időrendben közöljük az ELTE és a Debreceni Egyetem doktori iskoláiban készült s 2004 végéig megvédett értekezések összefoglalóit. Részletesebb ismertetésüktől eltekintünk akkor, ha a Névtani Értesítő más formában – ismertetésként vagy az opponensi vélemények s az azokra adott válaszok közreadásával – már kitért ezek bemutatására.

A disszertációk egy-egy példánya megtalálható az illetékes egyetem, illetve a képzésért felelős egyetemi intézet könyvtárában. – Az Oktatási Minisztérium található doktori adatbázis (<http://phd.om.hu>) a 2001. április 11. után doktoráltakkal kapcsolatosan többféle és többféleképpen kereshető információt tartalmaz. Megtalálhatók itt a tézisek és az angol nyelvű összefoglalók, s rendszerint maga a teljes disszertáció is. (Jelenleg nagy hiányossága azonban, hogy – e kötet megjelenésekor még – az ELTE doktoráltjainak anyaga teljes mértékben hiányzik az adatbázisból.)

**I. EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM,
MAGYAR NYELTUDOMÁNY**

**ZÁNTÓ EDINA: NÖVÉNYNÉVI MIKROTOPONIMÁK KOMPLEX
VIZSGÁLATA**

Budapest, 2000. 406 lap (184 l. adattár)

Témavezető: Hajdú Mihály

Opponensek: Biró Ferenc, Hoffmann István

Védés: 2002. február 20.

Disszertációm témájául a növényneveket tartalmazó külterületi helynevek több szempontú elemzését választottam. Vizsgálat alá vettem minden olyan külterületen található helynevet (folyóvíz, állóvíz, illetve részeik, domborzati és határnév), mely növénynevet tartalmaz. Mindezekből rálátás nyílik a növényföldrajzra, egyes növények táj meghatározó jellegére, a felhasználásban, természetesen betöltött szerepére is, tehát a nevek szinte az egész táj gazdaságtörténetét, növényzeti változását tükrözik.

Az általam vizsgált nevek a magyar nyelvterület jelentős részét lefedik. Kilenc területet választottam ki úgy, hogy nagyjából az ország főbb tájegységeiről, illetve Erdélyről nyújtsanak képet, és nyelvjárási szempontból is jól vizsgálható területek legyenek. Az adatok gyűjtésénél kizárólag adattárakat vettem figyelembe, hiszen ezek jelentős része még feldolgozásra vár. A kutatók alig-alig foglalkoztak ezeknek a névgyűjtéseknek a vizsgálatával vagy valamilyen szempontú összevetésükkel. Nem volt célom más forrásanyag (például középmagyar kori oklevelek, birtokösszeírások stb.) vizsgálata. A kiválasztott kilenc terület a következő: Alsó-Szigetköz, Keszthelyi járás, Ormánság, Egri járás, Jászberényi járás, Baktalórántházi járás, Makó és környéke, Kalotaszeg és Nyárádmente.

Ennek a kilenc vidéknek tekintettem át a névanyagát, mintegy hatvanezer helynevet, ebből kb. 9000 tartalmaz valamilyen formában növényneveket. Ez azt jelenti, hogy minden olyan helynév, melyben szerepel növény neve – akkor is, ha másodlagos, esetleg harmadlagos keletkezésű – kigyűjtésre került. A másodlagos, harmadlagos nevek főleg a családosulás vizsgálatokhoz volt szükségem, illetve felhasználtam adataikat a hangtani, alaktani stb. fejezetekben is. A statisztikai vizsgálatoknál, az értékeléskor ezeket a neveket természetesen nem vettem figyelembe. Dolgozatomban a növénynévi mikrotoponimák (jelen esetben külterületek nevei) nyelvi és nyelven kívüli kérdéseivel foglalkozom.

Az extralingvisztikai fejezetben vizsgálom a nevek valósághoz való sokoldalú viszonyát (területenként milyen növények játszanak szerepet a helynévadásban, miért, milyen arányban; milyen problémák merülnek fel a növények felismerésével kapcsolatban). Elsősorban fák, cserjék nevei szerepelnek helynevekben, hiszen nem változik a helyük évenként, bár ez nem jelenti azt, hogy lágyszárú növények nem lehetnek névmotiválók. A gyakorisági listát a kender és a szőlő vezeti. A hegyvidéki területeken inkább a vadnövények, míg alföldi jellegű vidékeken a kultúrnövények fordulnak elő többször a

helynevekben. A fajták száma is eltérő, mert a hegyes, erdős vidékeken több növény vesz részt a névadásban, így az egyéb kategória aránya jóval magasabb lesz. Az eredményekről táblázatok, diagramok készültek.

A lingvisztikai fejezetben járt utakon járok (hangtan, alaktan, szó szerkezettan, szó-kincstan), de túl is lépek rajtuk, hiszen a nevek családosulásával is foglalkozom. A nevek nyelvi, nyelvjárási viselkedését, szerkezetét, nyelvföldrajzi jellemzőit vizsgálom. A szóföldrajzi megoszlás szemléltetésére térképvázlatok készültek. A helynevek tükrözik a területek nyelvjárási jellegzetességeit hangtani, alaktani, lexikai szempontból (az adattárak feldolgozási módszerétől függően). Többször találhatunk arra példát, hogy helynévben a növénynek olyan neve őrződött meg, mely már a köznyelvből vagy akár a nyelvjárásból kihalt (*száldob, hanga, muzsdaly, gálna*). A növényeket jelentő tájszavakat gyűjtve elég jelentős mennyiséget kaptam. Leginkább a valódi tájszavak keltik fel az érdeklődést (*körcsönye* ‘éger’, *gesnye* ‘gyertyán’, *zsugrasz* ‘juhar’), de az alakiak és a jelentéstaniak sem elhanyagolhatók (*cserfa* ‘éger’, *csengő* ‘kakascímer’, *mák* ‘pipacs’). Elsősorban alaktani jelenségek esetében találkozhatunk konzerválódott elemekkel, például Kalotaszegen a *patakjára* forma helyett előfordul a *patakára* is. De megfigyelhetjük az egyalakúsodás folyamatát is a helyneveken keresztül: *diás* → *diós*, *fenyves* → *fenyős*, *szőleje* → *szőlője*. A képzők, jelek, ragok használatának, illetve nevekbe való beépülésének gyakorisága területenként változik. Természetesen az *-s* képző, a kicsinyítő képző, a többes szám jele, a birtokos személyjel ugyanúgy megtalálható a növényneveket tartalmazó helynevekben, mint bármely más típusú helynévben. A kicsinyítő képző elkülönül a többi képzőtől és jeltől, mert előfordulása igen ritka, illetve az Ormánságban és az Egri járásban található meg valamivel nagyobb számban. A ragok viszont nem tartoznak kimondottan a nevekhez. Főleg történeti anyagban találkozhatunk velük, hiszen sokszor szövegkörnyezetből kiszakított nevekről van szó. A ragos forma a történeti anyag mennyisége miatt is Kalotaszegen a leggyakoribb.

A nevek családosulásával kapcsolatban megállapítható, hogy a valóságban jóval kevesebb a névadásra alkalmazott szavak száma, mint ahány területnek nevet kell adni. A nyelvi ökonómia azonban módot ad arra, hogy egy alapnevet új névadási aktus során ismét fel lehessen használni más-más változatban. Ilyenkor beszélhetünk családosulásról. A helyneveknek egyszerre több változata is lehet, rövidebb és hosszabb, képzős és jeles, egyes számú és többes számú, jelölt és jelöletlen stb. Az ilyen típusú helynevekben, ha a denotátum azonos, alakváltozatról van szó. Persze egy névadó közösségben (településen) nem minden növénynévből fog létrejönni továbbfejlesztett szerkezet, hanem egyet követhetünk végig az idők folyamán, de ekkor nem beszélhetünk családosulásról. Ilyen például Apagy községben (Baktalórántházi járás) a *Kenderátó* név, melynek első adata 1864-ből való, és azóta nem változott. Általában az ismertebb növények nevei azok, amelyek alkalmasak a további bővítésre. Az ezekkel jelölt területek kiemelt tájékozódási pontok lehetnek, és hozzájuk viszonyítva alakul ki a többi név, például az *alja*, *vége*, *eleje*, *útja* differenciáló elemekkel. A különböző területek családosulásának összehasonlításakor megállapítható, hogy elsősorban ezzel a lehetőséggel a hegyvidéken élnek, hiszen az egy községhez tartozó nevek száma itt általában több mint az alföldi területeken. A névcsaládok megalkotásához minden nyelvi lehetőséget felhasználnak a névadó közösségek a képzőktől a köznevekig.

A témára vonatkozó szakirodalmat is ismertetem. Az idegen nyelvű szakirodalomból elsősorban angol nyelvterületről származó névtani munkákat vettem figyelembe, s anyagukat összehasonlítottam a magyar névadási szokásokkal. Nemcsak a régi Magyarország területén játszanak fontos szerepet a növények a helynevek keletkezésekor, hanem a világon mindenhol, csak természetesen az éghajlattól, mezőgazdasági kultúrától függően más-más növények szerepelnek a nevekben.

FARKAS TAMÁS: A MAGYAR HIVATALOS CSALÁD- ÉS ASSZONYNÉV-VÁLTOZTATÁSOK (KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A 20. SZ. MÁSODIK FELÉRE)

Budapest, 2001. 398 + 22 lap függelék
Témavezető: Benkő Loránd, Hajdú Mihály
Opponensek: Ördög Ferenc, Raátz Judit
Védés: 2002. június 25.

Az opponensi véleményeket és a rá adott válaszokat l. Névtani Értesítő 26: 178–88.

**VÖRÖS FERENC: FELVIDÉKI CSALÁDNEVEK TRIANON ELŐTT,
TRIANON UTÁN**

Győr–Nyitra, 2002. 366 + 79 lap melléklet
Témavezető: Hajdú Mihály
Opponensek: Fülöp László, Vörös Ottó
Védés: 2003. január 15.

Megjelenés: Vörös Ferenc: Családnév kutatások Szlovákiában. Szociolingvisztikai tanulmány négy település családnévhasználatának tükrében. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2004. 592 l.

A disszertáció könyvként megjelent változatának ismertetését l. a Névtani Értesítő jelen számában.

**BÖLCSKEI ANDREA: A NÉVTANI KORRELÁCIÓ SZEREPE A MAGYAR
HELYSÉGNEVEK ALAKULÁSÁBAN (KITEKINTÉSSEL AZ ANGOL
HELYSÉGNEVEKRE)**

Budapest, 2002. 510 lap (107 l. adattár)
Témavezető: Hajdú Mihály
Opponensek: Bíró Ferenc, Hoffmann István
Védés: 2003. március 7.

1. A dolgozat témája. – A természetes helységnévedésben gyakori jelenség, hogy ugyanaz a névforma több település jelölésére is szolgál. Az azonos településnevek, akár egymástól függetlenül jöttek létre azonos névadó vonás alapján (homonim névalakok), akár egymásból fejlődtek ki falukettőzések vagy névköltözés során